

ACC. N:R. M. 7618 : 1-68.

Landskap: Småland Upptecknat av: Carl Viking
Härad: Uppvidinge m. fl. Adress: Smååkra, Kråkenäs
Socken: Mghult m. fl. Berättat av: Carl Viking m. fl.
Uppteckningsår: 1941 Född år 1874 i Mghults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Malmspottning, järnbruk och
järntillverkning.

1-68

(2 teckn.)

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Wiking.
Härad: Uppvidinge m.p. Adress: Furåkra, Kråksmåla.
Socken: Helghult m.p. Berättat av: Carl Wiking m.p.
Uppteckningsår: 1941. Född år 1874. i Helghults socken.

Uppteckningen Berör urtida myr-
malmsupptägnings och järnslöverk-
ning.

Vol. 1.

Fidor: 1-10.

1. Blad teckning.

Skriv endast på denna sida!

1.)

ACC. NR. M. 7618: 1.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Y dessa uppteckningar, liksom i fö-
gående om glasbruket. Ber jag få
stå både som upptecknare och be-
rättare; enär vad, som bliver med-
delat är samulat av olika sages-
män på skilda tider, dock från
våra orter. Kan därför inte up-
ka exakt sagesman, men de sages-
män, som ha haft det betydelse-
fullaste att berätta, som skall
jag lämna namn och adr. m. m. på
skrift till verkst.

Att upptäckning av myrman, som
på Häglärdes språk benämnes
"järnockra," förekomst hos oss
därpå finnes många och om-
kunniga bevis. Y våra insjäs

2.)

ACC. N.R. M. 7618:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

här, liksom i ärar och större bäckar,
har analysen av vår myrmalms
bepunnit. t. ex. vid f. d. Ördessa
Masugn innehållit 38. - 56. procent
jernhalt. Tycket kan den närmere
vis pålula t. ex. med Gillivare Berg
malms, som säges innehålla 85. -
95. procent förstklassig järnhalt.
Obs! När man först tänkte att ur
Myrmalms utvinna jern veta vi
allmogepolk icke. Men min fader
Lautbr. Erik Jansson och min för-
bror Nils m. p. sade att järnsluck-
ningen hos oss gick långt in i
Hedenhåst. Denna sin utsaga stöd-
de dom på de många lämning-
ar efter urtida, primitiva jern-
bruk, som fäderna kallade "Masropes."

3.)
Länningarna efter dessa "Masgröpar"
keta med ett gemensamt namn har
oss för "Sinnergutokullar." Se teck-
ning n:o 1. I min födelsebygd Kroks-
hult, Krokshults socken, vet jag om 9
sådana kullar på Krokshults ä-
gor. S. s. k. "Ölyckokullen" visas å teckning
n:o 1. invid en "Heduaäker och ett vatten-
drag." Allstädes där bemälda "Sinner-
gutokullar" finnas så är det intill
en mindre eller större å eller Myr.
Många myr har under senare
gångna år blivit odlade; men var
det lej i urtiden. Jag har nog sett
efter vid flera tillfällen att det
finnes s. k. Myrmaten i dessa bäckar
och åar och kan gott inlämna
prov härå om undersökning önskas.

ACC. N:R.

M. 7618: 4

Landskap: Småland Upptecknat av: Carl Wiking
Härad: Uppvidinge, m. f. Adress: Turåkra, "Kråksmåla"
Socken: Ålgårds, m. f. Berättat av: Carl Wiking, m. f.
Uppteckningsår: 1941 Född år 1874 i Ålgårds socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N° 1. "Sinnergutakulle." Lämning efter urfida
"Masgröp."

4)

ACC. N:R. M. 7618 : 5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vilka verktyg dessa urfäder gagnat
när de tog myrman för intet
känt. Men hela deras järnverk-
ning förefaller oss mycket primi-
tiv. Att häst och även oxar gagnat
som lastdragare och hästen i bör-
jan, som bärare av bördor är all-
mant känt. Men intet kunde häs-
ten buri Myrman till "Masgra-
parna" i form av "Klävjebördor,"
det hade blivit allt för tidsädan-
de; trots att avständer från Tex.
än till "Masgrapeu" borde kosta. Oh!
Jag talade mycket, som pojke;
med fäderna däran. Det var så
hos oss i min hembygd att vi
hade ant efter väggen; och vi
körde sinnergubbe från "Masgra-

5.)
ACC. N:R. M. 7618 6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

parna och lade på våra byvägar. Så
halade fäderna mycket om denna
åldriga jernillverkning. Sam-
de, att när Myrmalet var upp-
tagen, så vättades den ren från
sy och Lera. Sen fick den ligga i
spränderna tills små fallit. Så
hade den "Släpuggor" (En klum-
pig trädrög) med en lår på i vil-
ken malmen lastades och släpades
av hästar eller oxar fram till
"Mangrapen". Obs! Detta är en utta-
ga av fäderna; men det kunde va-
rik helt annorlunda, så Höglärde
böra själva nog undersöka den
saken. Vi våga inte säga ja, och
amen därtill. Obs! Våra "Femmerguta-
kullar" hava uppmärksamats

6.)

ACC. N:R. M. 7618:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

av håglärde. För cirka 8 år sedan
en hel sammandag gick jag och
slädde i ången här i byn Linds-
hult hos Lantbruk: Frans August
karlsson. Då kom till mig bar-
huvad och svettig en Lektor Col-
vinus från Westerås. "Hvad roppe
på 50. meters avstånd?" "Jette Wiking
var, som finnes någon Simul-
gultokulle?" "Jette visste jag. Han ha-
de av Frans karlsson fått veta
mitt namn. Så bad han Karlo-
san att jag skulle få följa ha-
nom dit. Rustad med hacha och
spade gick jag följt av den ga-
de Lektorn till torpet Björnhagen
som ligger på Lantbr: Yanne Karls-
sons ägor i Präsmåla kyrkoby.

Snart hade Lektorn ett par stora
sinneergutor och vart tillfredställt.
Under tiden sporde han mig om fä-
dernas bra rörande dessa Sinne-
gubokullar, och jag frågade Lektorn
vad de Höglärde trodde om de ut-
åldriga lämningsarna. Det säragna
var, att allmogesägner härutifrån
man svekta sig samman med
de Höglärdes andämen, annars
brukar det i många fall vara
h. o. m. stora meningsskilnader.
Obs! När man med Hacksa och Spa-
de undersöker dessa Sinneerguta-
kullar, så kan man av sinne-
gutorna bedömma vilka kul-
lar, som äro älst. Detta anman
med en slägg kröns sinneergu-

8.)

ACC. N.R. M. 7618:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

borna. I de äldsta kullarna gubor
är minst hälften av järnet kvar.
men i de yngre har man lyckats
utvinna avsevärt mera s.k. "Tack-
jern". Varför? Därför att man i de
yngre kullarna troligen haft "Bläs-
ker" (Enkla bälgar för handkraft.)

Gubor märkes något murat i dessa
"Masgrapar". Se påminna i stort
om en gammaltida Tjårdal. Obs!
det tyckes som om dam i grapen
varfals blandat Myrmalm och
präkol, samt slybbat det hela med
jord och tänt kolen oppe i kullen,
precis, som i en Mila. Så har dam
troligen stuckit hål här och var i
slybben för att få drag på kolen.
Hurudan inrättning dam haft

9.)

ACC. N:R. M. 7618:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i "Masgropens" botten är svårt att säga; men fäderna hölla före att där rann järnet ut och fick stelna i rållor av sand. Att det var ett sprött föga regt järn förstå vi; men sand ordspråkligt lyder "Bättre nåt än intet." Ovi! Men mycket talar för att man oppfann Bälgar till "masgroparna." Låt vara att Bälgarerna bläskes för hand. Det blev ändå avsevärt spackare värme. Ingen vet exakt huru gamla dessa primitiva järnbruk äro; kanske åtskilliga äro 2000 år gamla? Bemälda pinnergubakuckor tala ett fyllt språk, men att man där för väldigt långt tillbaka sökt att ur Myrmalm utvinna jern; det är fakta.